

УДК 631.1.016.4:[631.16:658.155:636.22/28-035.57](477.54)

О. В. Ксьонова,
аспірант, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ НА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

O. Ksonova,
PhD student, Kharkov National Agrarian University named after V.V. Dokuchaev

INFLUENCE OF THE CONCENTRATION ON THE PROFITABILITY OF CATTLE BREEDING PRODUCTION IN KHARKIV REGION

У статті досліджено ступінь впливу концентрації на рентабельність виробництва продукції скотарства у Харківській області. Зважаючи на результати дослідження, можемо зробити висновок, що концентрація виробництва є одним з головних чинників прямого впливу на рівень рентабельності виробництва продукції скотарства сільсько-господарськими підприємствами Харківської області. Виявлено також, що для сталого розвитку галузі скотарства області особливо актуальним, окрім підвищення концентрації виробництва, також є скорочення повної собівартості продукції, що є основою оптимізації ціни реалізації готової продукції та збільшення рентабельності виробництва.

In the article investigated a degree of influence of concentration by the profitability of cattle breeding in the Kharkiv region. Given the results of the research, we can conclude that the concentration of production is a one of the main factors which direct an impact on the profitability of production of cattle breeding farms in Kharkiv region. Revealed that the sustainable development of cattle breeding industry of region in addition to increasing of the production's concentration is also depends of the reduce of the production's total cost which is the basis of optimizing selling prices of finished products and the increase profitability of production.

Ключові слова: концентрація, рентабельність, валове виробництво продукції скотарства, чисельність поголів'я, повна собівартість, ціна реалізації.

Key words: concentration, profitability, the gross production of cattle breeding products, the number of livestock, the total production cost, selling price.

Ринкові трансформації економіки України, котрі не минули й агропромисловий комплекс, ставлять питання про поглиблення аналізу сучасних тенденції функціонування та розвитку галузі. У цих умовах вагоме місце серед факторів безпосереднього впливу на ефективність та рентабельність сільського господарства посідає концентрація виробництва, дослідження якої несе в собі як теоретичне, так і практичне значення. У підтвердження цьому виступають статистичні дані, котрі є об'єктивним віддзеркаленням стрімкого зменшення кількості прибуткових господарств, насамперед у галузі скотарства, котра, зазнавши значних економічних та правових перебудов, що відбулися за останні 20 років та тривають й понині, перетворилася у неprestижний та малоєфективний вид діяльності. Особливо гостро ця ситуація відчуваєть-

ся у м'ясному скотарстві, котре суттєво поступається у рівні розвитку іншим галузям тваринництва.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Зважаючи на сучасні економічні умови функціонування усього сільського господарства та, зокрема, скотарства як його стратегічно важливої складової, науковці прийшли до висновку, що на теперішній час пріоритет у досягненні економічного розвитку належить, в першу чергу великим господарствам [1, 3, 5, 7].

Дослідженню питання концентрації агропромислового виробництва відведене значне місце у працях С.П. Азізова [1], В.Г. Андрійчука [2], В.Я. Амбросова [3], В.К. Збарського [4], А.Ю. Мельника [6], В.Я. Месель-Веселяка [7],

Таблиця 1. Групування сільськогосподарських підприємств Харківської обл. за валовим виробництвом молока; 2008, 2012 рр.

Показник	Групи підприємств за валовим виробництвом молока, ц						У середньому
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 1000	від 1001 до 2000	від 2001 до 5000	від 5001 до 10000	від 10001 до 40000	більше 40000	
2008 рік							
Кількість підприємств	26	20	41	28	38	6	159
Валове виробництво молока, ц	475,9	1424,8	3388,8	7195	18904	70341,8	9570,3
Поголів'я корів, гол.	37	93	145	274	414	1399	255,1
Середньорічний удій на 1 корову, кг	1980	2305,5	3340	4490	5180	5230	3701
Повна собівартість 1 ц, грн.	196,5	180,8	164,5	168,9	155,3	140,9	169,5
Виробничі витрати на 1 ц, грн.	180,1	188,3	172,5	154,0	137,6	131,7	162,6
Ціна реалізації 1 ц, грн.	139,8	167,5	162,4	196,5	229,7	245,5	184,6
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-56,7	-13,3	-2,1	27,6	74,4	104,6	15,1
Рівень рентабельності (збитковості), %	-28,9	-7,4	-1,3	16,3	47,9	74,2	8,9
2012 рік							
Кількість підприємств	26	20	65	49	47	5	207
Валове виробництво молока, ц	877,6	1244,7	3681,6	7496,4	23419,2	75195,5	10295
Поголів'я корів, гол.	31	82	134	258	533	1134	263
Середньорічний удій на 1 корову, кг	3472	3957	4715	5580	6270	6631	5204
Повна собівартість 1 ц, грн.	324,5	295,1	309,1	273	252	258,2	294,4
Виробничі витрати, грн. на 1 ц, грн.	266	279,3	263,3	244,3	235,9	232,2	252
Ціна реалізації 1 ц, грн.	226	271,2	289,3	337,5	381,6	385,1	321,1
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-98,5	-23,9	-19,8	64,5	129,6	126,9	26,9
Рівень рентабельності (збитковості), %	-30,4	-8,1	-6,4	23,63	51,4	49,1	9,1

Примітка: тут і нижче власні розрахунки автора на основі офіційних даних Головного управління статистики у Харківській області.

П.Т. Саблука [1] та інших вчених. Проте варто відзначити, що на сьогоднішній день і досі досади не виявлено ступінь впливу концентрації виробництва продукції скотарства на його ефективність та рентабельність, зважаючи на регіональні тенденції господарювання.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТІ

Спираючись на вищенаведені аргументи, метою даного дослідження є визначення впливу концентрації на рентабельність виробництва продукції скотарства у Харківській області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Починаючи викладення основних результатів, доцільно зазначити, що спираючись на положення сучасної економічної літератури, під поняттям "концентрація сільськогосподарського виробництва" у контексті даного дослідження варто розуміти масштабність, котра базується на обсязі валового виробництва продукції, та зосередженні засобів виробництва певного суб'єкту господарювання. При цьому концентрація агропромислового виробництва обумовлена необхідністю найбільш ефективного використання усіх видів лімітованих ресурсів, котре можливе лише за рахунок досягнень науково-технічного прогресу та їх

впровадження у виробничий процес. У той же час, концентрація виробництва є наслідком дії низки законів ринкової економіки, котрі з одного боку призводять до посилення конкуренції у галузі, а з іншого боку, враховуючи певні особливості зберігання та короткий термін реалізації продукції скотарства, виступають основою жорсткої цінової політики з боку переробних підприємств.

Як вже зазначалося вище, у рамках даної статті у якості визначальних чинників концентрації виробництва для галузі скотарства Харківської обл. використані обсяги валового виробництва продукції та чисельність поголів'я ВРХ та корів у сільськогосподарських підприємствах.

Таким чином, відбулося групування сільськогосподарських підприємств, котрі впродовж 2008—2012 рр. здійснювали виробництво основних видів продукції скотарства — молока (табл. 1) та м'яса (табл. 2).

У результаті групування сільськогосподарських підприємств Харківської обл. за валовим виробництвом молока у 2008 році встановлено, що прибуток після реалізації молока отримали тільки підприємства, обсяг виробництва яких, склав більше 5 тис. ц на рік. Кількість таких підприємств становила 72, тобто лише

Таблиця 2. Групування підприємств Харківської обл. за валовим виробництвом приросту живої ваги ВРХ; 2008, 2012 рр.

Показник	Групи підприємств за валовим виробництвом приросту ВРХ, ц						У середньому
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 100	від 101 до 200	від 201 до 500	від 501 до 1000	від 1001 до 4000	більше 4000	
2008 рік							
Кількість підприємств	46	29	46	27	22	3	173
Валове виробництво приросту ВРХ, ц	38,5	147,8	341,2	747,1	1842,1	5596,0	573,6
Поголів'я ВРХ, гол.	47	138	289	517	949	2440	356
Середньорічна продуктивність однієї голови ВРХ, кг	80	90	120	140	190	230	118,3
Повна собівартість 1 ц, грн.	1125,6	1094,9	1201,7	1145,8	1220,9	925,1	1152,5
Виробничі витрати на 1 ц, грн.	1469,1	1386,4	1263	1118	1232	890,6	1305,5
Ціна реалізації 1 ц, грн.	810,3	796,8	852,1	871,5	906,4	960,7	843,5
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-315,3	-298,1	-349,6	-274,3	-314,5	35,6	-309
Рівень рентабельності (збитковості), %	-28	-27,2	-29,1	-23,9	-25,8	3,8	-26,8
2012 рік							
Кількість підприємств	50	42	52	51	17	3	212
Валове виробництво приросту ВРХ, ц	66	129,7	322,3	702,3	3519	7613,5	679,2
Поголів'я ВРХ, гол.	60	159	387	718	1560	2873	479,1
Середньорічна продуктивність однієї голови ВРХ, кг	110	144,5	160,8	195,3	225,6	265,0	162,8
Повна собівартість 1 ц, грн.	2562,3	1972,5	2224,3	1934	1932,9	1866,3	2187,3
Виробничі витрати на 1 ц, грн.	2322,9	2103,6	2270,1	1981,9	1857,0	1391,5	2119,2
Ціна реалізації 1 ц, грн.	1094,6	1110,4	1243,2	1175,8	1301,5	1450,7	1190,8
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-1467,7	-862,1	-981,1	-758,2	-631,4	-415,6	-996,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	-57,3	-43,7	-44,1	-39,2	-32,7	-22,3	-45,6

45,3% від загальної кількості підприємств галузі молочного скотарства. При цьому, із загальної чисельності підприємств були виділені 6, у яких обсяг валового виробництва молока перевищив 40 тис. ц. Саме ці суб'єкти господарювання й отримали найвищий прибуток (74,2 грн.) від виробництва 1 ц молока, шляхом зменшення виробничих витрат та реалізації продукції за найбільш вигідною ціною. Загальна тенденція спостерігалася протягом аналізованих 5 років, у підтвердження чому представлені результати групування за 2012 рік. Так, прибутковими стали ті самі групи підприємств, проте, варто зауважити, у IV та V груп підприємств, сума прибутків, а отже і рівень рентабельності дещо збільшилися, а у підприємств VI групи навпаки відбулося зниження рівня рентабельності виробництва молока майже на 25 %, в той же час у підприємств перших трьох груп підприємств дещо збільшилися суми збитків. При цьому, більш ніж на 30% збільшилася загальна чисельність підприємств задіяних у галузі, ця тенденція відбулася за рахунок збільшення чисельності III, IV та V груп. Але ці тенденції істотно не вплинули на середній рівень рентабельності у молочному скотарстві Харківської обл., котрий за 5 років збільшився лише на 0,2 %.

Значним, на нашу думку, є і той факт, що зростання показника валового виробництва молока на окремих підприємствах як у 2008 р., так і в 2012 році пов'язане не лише із збільшенням чисельності поголів'я корів, а насамперед із збільшенням продуктивності тварин, так показник середньорічного удію молока на корову протягом усього аналізованого періоду у VI групі був вищим майже у 5 разів ніж відповідний показник I та групи підприємств. Ми вважаємо, представлені результати досягнуті перед усім за рахунок впровадження сучасних виробничих технологій та новітніх засобів виробництва.

Як бачимо, у результаті групування підприємств Харківської обл. за валовим виробництвом приросту живої ваги ВРХ, у м'ясному скотарстві регіону виявлена дещо відмінна від молочного скотарства тенденція. Так, значним, на нашу думку, є факт, що майже усі групи підприємств виявилися збитковими як у 2008 р., так і в 2012 р. Проте у 2008 р. хоча б незначного рівня рентабельності, а саме 3,8% досягли найбільш великі підприємства, валове виробництво яких склало більше 4 тис. ц приросту ВРХ у живій масі на рік. Але вже у 2012 р., ця ж група підприємств, чисельність якої залишила-

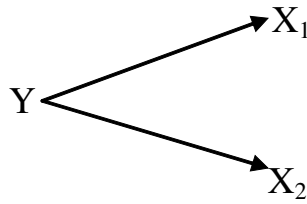

Рис. 1. Факторна залежність рентабельності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами Харківської обл.

де, Y — рентабельність виробництва продукції скотарства; X_1 — чисельність поголів'я худоби, гол.; X_2 — повна собівартість 1 ц продукції, грн.

ся без змін, не змогла досягти навіть тих самих показників, але в той час, підприємства групи виявилися найменш збитковими. Так рівень збитку становив 22,3 %, що менше майже вдвічі аніж відповідний показник у середньому по галузі. Ми вважаємо, ця тенденція обумовлена, в першу чергу, ціною реалізації готової продукції, котра не перевищує навіть повну собівартість 1 ц продукції. Доречно зауважити також, що загальна кількість підприємств галузі м'ясного скотарства протягом 2008—2012 рр. збільшилася на 39 суб'єкта господарювання, тобто майже на 20%.

Зважаючи на отримані результати групування, постало питання більш детального аналізу характеру впливу показників концентрації виробництва на рівень його рентабельності у галузі скотарства. С цією метою нами було застосовано кореляційно-регресійний аналіз. Серед факторних ознак було виділено: чисельність поголів'я худоби та повна собівартість 1 ц продукції. Наведений взаємозв'язок зображено на рисунку 1.

Кореляційна модель будувалася за даними групування підприємств галузі скотарства Харківської обл., котрі здійснювали господарську діяльність у 2012 р. Кількість підприємств для молочного скотарства становила 207, для м'ясного — 212 підприємств. У результаті проведення розрахунків були отримані відповідні рівняння множинної регресії:

1. Для підприємств галузі молочного скотарства:

$$Y = 285,16 + 0,01X_1 - 0,97X_2$$

2. Для підприємств галузі м'ясного скотарства:

$$Y = -3,1 + 0,007X_1 - 0,02X_2$$

При цьому коефіцієнти детермінації отриманих рівнянь у першому випадку становив — 0,97, а у другому — 0,98. Це підтверджує наявність значної лінійної залежності між факторними ознаками рівняння.

Отримані внаслідок проведеного кореляційно-регресійного аналізу результати, показують, що, за умови збільшення чисельності по-

голів'я корів у сільськогосподарських підприємствах Харківської обл. на 1 голову, рентабельність виробництва зростає на 0,01 %; а одночасне збільшення повної собівартості 1 ц молока на 1 грн. чинить вплив на рентабельність, знижуючи її на 0,97 %.

У той же час, для сільськогосподарських підприємств галузі м'ясного скотарства при збільшенні поголів'я на 1 голову ВРХ, рентабельність виробництва зростає на 0,007 %, при цьому збільшення повної собівартості 1 ц готової продукції на 1 грн. зменшує рентабельність її виробництва на 0,02 %.

Отримані результати кореляційно-регресійного аналізу ще раз свідчать, що рентабельність виробництва продукції скотарства являє собою багатоаспектну економічну категорію, котра залежить від дії багатьох чинників. При цьому, зважаючи на значну лінійну залежність між факторами, що впливають на рентабельність виробництва, незаперечним є факт впливу концентрації виробництва на його ефективність, але при цьому, необхідно враховувати вплив ще одного значного чиннику — повної собівартості 1 ц продукції, котра, як показують результати групування, у більшості випадках не зменшується, а навпаки збільшується разом зі зростанням показників концентрації виробництва.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на результати дослідження, можемо зробити висновок, що концентрація виробництва є одним з головних чинників прямого впливу на рівень рентабельності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами Харківської області. В той же час, слід враховувати, що до головних факторів впливу на рентабельність виробництва відноситься повна собівартість готової продукції, котра, як було виявлено, у більшості груп сільськогосподарських підприємств області зменшується із підвищенням концентрації виробництва. Таким чином, для подальшого сталого розвитку галузі скотарства Харківсь-

кої області необхідним стає максимальне скорочення повної собівартості продукції, що є основою оптимізації ціни реалізації готової продукції, та збільшення рентабельності виробництва, що особливо актуально для галузі м'ясного скотарства, продукція якого на вітчизняному ринку поступається іншим видам м'яса саме за рахунок високої собівартості виробництва у порівнянні з іншими галузями тваринництва.

Література:

1. Азізов С.П. Організація аграрного виробництва і бізнесу: [підручник] / Азізов С.П., Саблук П.Т., Канінський П. К.; за ред. проф. С.П. Азізова, П.Т. Саблука. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 790 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. — К.: КНЕУ, 1996. — С. 378—511.
3. Амбросов В.Я. Великотоварні підприємства як основа впровадження інновацій / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 14—19.
4. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств / В.К. Збарський, М.А. Місевич. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 310 с.
5. Кріп Г.М. Вплив концентрації сільськогосподарського виробництва на його ефективність / Г.М. Кріп // Економіка АПК. — 2000. — № 2. — С. 42—51.
6. Мельник Л.Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві: тенденції і перспективи / Л.Ю. Мельник, П.М.Макаренко // Економіка АПК. — 2002. — №2. — С. 11— 17.
7. Методичні рекомендації щодо формування спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з виробництва продукції тваринництва та обґрунтування раціональних розмірів ферм і комплексів / В.Я. Месель-Веселяк, В.О. Мазуренко, В.П. Щепієнко [за ред. В.Я. Месель-Веселяка]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 64 с.

8. Осташко Т. О. Структурно-інституційний аналіз аграрного ринку: наук. доп. / Т.О. Осташко. — К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2006. — 56 с.

References:

1. Azizov, S.P. Sablyk, P.T. and Kaninskiu, P.K. (2006), Organizacia agrarnogo virobnictva i biznesy [The organization of agricultural production and business], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
 2. Andreychuk, V. G. (1996), Ekonomika ah-rarnykh pidpryyemstv [Economics of agricultural enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 3. Ambrosov, V. Y. (2007), "Large-scale enterprises as the basis of innovation", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 14—19.
 4. Zbars'kyu, V. K. and Misevich, M. A. (2009), Konkurentospromozhnist' vysokotovarnykh sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Competitiveness of large-scale agricultural enterprises], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
 5. Krip, G.M. (2000), "Effect of concentration of agricultural production on performance", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 42—51.
 6. Melnyk, L. Y. and Makarenko, P. M. (2002), "The concentration of production in agriculture: trends and prospects", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 11—17.
 7. Mesel-Veselyak, V. Y. Mazurenko, V. O. and Schepiyenko, V. P. (2007), Metodychni rekomen-datsiyi shchodo formuvannya spetsializovanykh sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv z vyrobnytstva produktsiyi tvarynnytstva ta obgruntuvannya ratsional'nykh rozmiriv ferm i kompleksiv [Guidelines on the formation of specialized agricultural enterprises with livestock production and substantiation of rational size farms and complexes], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
 8. Ostashko, T. O. (2006), Strukturno-insty-tutsiynny analiz ah-rarnoho rynku [Structural and institutional analysis of agricultural market], In-t ekon. ta prohnozuvannia, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 20.02.2014 р.*

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"